

Franc TRČEK
Fakulteta za družbene vede,
Univerza v Ljubljani

Bruno Latour

Pandorino upanje

Študentska založba, Ljubljana 2011,
359 strani, 39.00 EUR
(ISBN 978-961-242-396-4)

Predstavitev in oceno monografije *Pandorino upanje* bom v primerjavi z običajnimi recenzijami začel nekoliko drugače. Upam, da urednik tega odklona ne bo sankcioniral, saj le-ta izhaja iz narave samega dela. Torej, začnimo: moje večletne uporabniške izkušnje z informacijsko-komunikacijskimi tehnologijami so me pripeljale do spoznanja, da je v običajnih razmerah in uporabi tudi persono lahek prenosnik zame preveliko in pretežko delovno orodje. Ob tem ko cenim dobro fotografijo, imam pa probleme z vidom, me t.i. pametni telefoni ne zadovoljijo. In posledica te ugotovitve? Dejstvo, da to besedilo pišem na novo osebno delovno orodje, na iPad 4 cellular, z dodano brezžično tipkovnico iGear. Ob tem nastopa še vrsta drugih dejavnikov.

Naj jih nekaj naštejem: zunaj je mrzlo in zasneženo; grelna telesa delujejo na vso moč in šumijo, levo uho me hoče boleti; delo prekinem in se vključim v oddajo Radia Maribor, kjer razpravljamo, kako iz nastale politične krize v Sloveniji; morda se bom moral navaditi na tipkovnico, ki je manjša, oziroma razmisliti, ali jo sploh še potrebujem, saj mi gre tipkanje boljše; lačen sem, ker še nisem zaj-

trkoval, čeprav je ura 10 in 40 minut; in, groza, pozabil sem si oprati zobe! Ob vsem tem mi sodelavec pošlje elektronsko pošto, v kateri se pošali na račun mojega grdega pogleda na novi uradni fotografiji, namenjeni za podstran naše katedre na novem portalu FDV. Okej, kako pa je vse to povezano z recenzijo? Se je temu Trčku dokončno zmešalo? Ne (še).

Vsa naštetá dejstva in moje stanje so le del perpleksnega omrežja aktantov, ki se morajo izbojevati, izpogajati za smisel. Posledično moram jaz kot orodje, platforma tega omrežja, podati stvarno recenzijo prvega v celoti prevedenega dela Bruna Latoura v slovenščino. Kdo je ta gospod milozvočnega imena, katerega izvirno delo smo v prevodu v slovenščino kar dolgo čakali?

Gre za enega od začetnikov t.i. teorije actor-network, teorije »akter-omrežje« (ANT), ki se je začela razvijati v osemdesetih in devetdesetih letih preteklega stoletja. Še dva ključna očeta teorije ANT sta Michel Callon in John Law. V začetku so se ukvarjali predvsem s preučevanjem znanosti in tehnologije v praksi, s t.i. »science in action«. Njihova ključna ugotovitev je bilo odkritje, da ne obstajata avtonomija in objektivnost znanosti, tudi t.i. laboratorijske znanosti ne. Znanost samo sebe izumlja v praksi. Gre za preplet – danes bi popularno rekli omrežje, ki vključuje boje med znanstveniki in raziskovalnimi skupinami, finančna sredstva, nacionalne in mednarodne projekte, kulturne norme tako v družbi kot znanosti in posameznih disciplinah, strokovna

združenja, izobraževalne ustanove, interese gospodarstva, karizmatične osebnosti, odpovedi projektov, znanstveno-industrijsko vohunjenje, naraščajoče stroške raziskovalne opreme, formalne in neformalne hierarhije ipd. Vse naštetu in še veliko drugega so notranji elementi in silnice, ki sooblikujejo znanstvena omrežja in njihovo (ne)stabilnost. Odnosi med temi elementi pa tvorijo časovno-prostorske topologije konkretnih znanstvenih omrežij, ki jim tako radi, a neupravičeno, pripisujemo status objektivnosti in avtonomije.

ANT lahko razumemo obenem kot teorijo in metodo, ki poskuša presegati klasične dihotomije družboslovja (narava-kultura, struktura-delovanje, mikro-makro, lokalno-globalno ipd.). Najbolj inovativna je v odgovoru na vprašanje, kdo vse je deležnik. Odgovor nanj so avtorji ANT našli oziroma so si ga izposodili iz semiotike. Gre za koncept, ki je zamajal antropocentričnost družboslovja. Njihov odgovor je – aktant. Kdo je aktant? Katerikoli dejavni del omrežja, ne nujno človek ali skupina ljudi. Aktatni so tudi »neljudje«. Pomen svetá stvari, poudarek na delovanju stvari (agency of things), je po mnenju vašega recenzenta ključen in pomemben prispevek ANT v zakladnico družboslovne teorije. Sprememba zornega kota je še zlasti pomembna za analizo vsakdana v družbah tehnokulture, o katerih v domačem prostoru piše Janez Strehovec.

Monografija prinaša tako inovativnost pristopa ANT kot tudi literarno žlahtnost Bruna Latoura. Prebijanje

skozi gosto stkane besedne pokrajine poglavij je za bralca kratkočasno, saj gre za presežno dobro literaturo, in ne (zgolj) za tehtno znanstveno razpravo (v tem elementu Latour spominja na Jane Jacobs). Prevajalka Polona Glavan je z odliko opravila svoje delo. Literarno žlahtnost podajanja, po kateri slovi Bruno Latour, je uspešno ohranila tudi v slovenskem prevodu.

Monografija se začne z anekdoto, z vprašanjem, na katerega nam v nadaljevanju na 350 straneh poskuša odgovoriti avtor. Začne se z mislijo, ki jo pedagogi radi povemo študentkam in študentom, češ da ni neumnih vprašanj, so le neumni odgovori. Povod za delo je vprašanje, ki si ga avtor zastavi sam: »Verjamete v resničnost?«

Po uvodnem presenečenju ter konceptualizaciji vprašanja nas avtor odpelje na teren, kjer se znajde(mo) v Amazoniji s pedologi, ki poskušajo razvozlati, kako se srečujeta gozd in savana oziroma kako prehajata drug v drugega. V duhovitem slogu nam pokaže, kako celo tako profani aktant, kot je pedokomparator, soustvarja oziroma sovpliva na znanstveno resničnost. V nadaljevanju knjige Latour niza prigodbe iz zgodovine znanosti, ob katerih nas opozarja na perpleksnost prostora in časa ter v njem navzoče aktante ter seveda tudi na posledice tovrstne soprisotnosti ... Prisposodobno rečeno: ne le da je moral Pasteur srečati mikrobo, tudi mikrobi so morali srečati raziskovalca, da se je lahko zgodilo znanstveno odkritje.

V celotni monografiji nas franco-

ski antropolog in sociolog znanosti skozi vrsto študij primerov in analiz iz zgodovine znanstvenih odkritij popelje po poti preizpraševanja postulatov sodobne znanosti. Pred nami tako razpada neizpodbitnost znanstvene objektivnosti, avtonomnosti, koherentnosti, nepristranskosti ... Latourjevo delo je potrebno brati tudi in predvsem kot upravičeno kritiko moderne znanosti v njenem najbolj strogem sociološkem razumevanju. Znanost ni le neka idealizirano v največji možni meri objektivna dejavnost, znanost je predvsem in še zlasti (tudi) kultura, polje delovanja, kjer se skuša stkati skupne pomene. Ti pomeni pa temeljijo na kompromisih in notranjih strukturah gospodstva med aktanti. Znanost in resničnost, ki nam jo podaja, je, kot bi to rekli onkraj Mure, tudi in predvsem »zgučana« (zgovorjena).

Latoura in njegovo kritiko znanstvene (re)produkcije resničnosti je mogoče brati tudi kot poziv k interin transdisciplinarnosti, kot poziv k rušenju ozko specialističnih (sub) disciplinarnih zidov, kot znova radovedno in navdušujoče odpiranje Pandorine skrinjice. Gre za poziv k odpiranju disciplin, k dia- in multilogu na način simetrične komunikacije. Ker pa je znanost predvsem kulturna praksa, je ta poziv žal prezahteven. Zakaj? Odločujoči aktanti v akademskoraziskovalnih omrežjih si namreč ne želijo vzeti priborjenih statusa in položajev, še zlasti pa jim ne diši, da bi morali ponovno v šole, saj so praviloma prepričani, da vedo večino, če ne že vse. Po tej plati ANT ni ravno

globalno uspešna teoretska šola in metoda, še posebej ne v okoljih znanstvene polperiferije ali periferije, kjer se na način kar se da velike objektivizacije poskuša izmeriti resničnost. To posledično vodi v družboslovje, kjer so glavni družboslovci in družboslovke prebegli matematiki, ki povečini, žal, ne berejo družboslovnih monografij, kaj šele monografije o ANT.

In posledice? Če citiram kar Latoura, je posledica to, da modernistični »ikonoklasti ... v izoliranih materinah svojih 'laboratorijev' izdelajo toliko fakišev, kolikor jih želijo« (str. 283). Na ravneh konkretnih akademskih skupnostih je lahko posledica npr. tudi ta, da ob bolonjski prenovi študija družboslovja na periferiji postaneta ključni in edini povezovalni področji statistika in metodologija, nemara še nekaj informatike.

Iluzija modernizma in znanosti kot njenega najljubšega otroka, iluzija o ločitvi objektivnega in subjektivnega je seveda neizvedljiva. Mogoče pa je oplajanje enega z drugim in skupna rast. Mogoč je premislek o nas samih, znanstvenicah in znanstvenikih, o našem lastnem početju. Ob zadostni meri avtorefleksije je mogoče tudi drugačno znanstveno mišljenje. Komu torej priporočiti v branje to krasno delo? Dobesedno vsem, ki že delujejo v znanosti ali pa se šele odločajo zanjo kot svojo profesijo, kot nujni pripomoček za samorefleksijo ... Pa tudi kot več kot odličen primer, kako pisati znanost, da bo razumljiva sleherniku. Seveda pa se brez muje še čevelj ne obuje, kar drži – tudi v znanosti.